

Gastblog | De keuze van Katja Weitering

Foto SFA001013062 - De Cobra-schilder Constant Nieuwenhuys door J.J.M. de Jong

Juli 2014

Het bruine behang, de appelgroene eettafel set, de kamerplanten en de cactussen; in gedachten teken ik het jaren '70 interieur van mijn ouderlijk huis tot in de kleinste details uit. Toen ik twee jaar was, verhuisden we naar een ruimere woning. De levendige herinnering aan de kleine flat moet dus wel ontleend zijn aan het fotoalbum van mijn eerste levensjaren. Talloze malen doorgebladerd.

Een foto ligt vaak aan de basis van een herinnering aan een specifieke ruimte of ervaring. Dit samenspel tussen registratie en verbeelding levert een spannend tussengebied op, waarin de zwarte gaten door de fantasie worden ingekleurd. Zo wandel ik af en toe in mijn hoofd door de eerste tentoonstelling van Cobra. Cobra, de internationale groep van naoorlogse kunstenaars en dichters die een radicaal andere kunst wilde scheppen. De eerste museale presentatie van deze rebelse jonge mannen vond plaats in het Stedelijk Museum in Amsterdam, van 3 tot en met 28 november 1949.

Mijn voostelling van deze inmiddels legendarische tentoonstelling is volledig gebaseerd op de foto's die toentertijd door de fotoafdeling van het Stedelijk Museum zijn gemaakt. De foto's geven echter geen compleet beeld van de tentoonstelling. Een aantal zalen en wanden ontbreekt. De foto van Constant Nieuwenhuys met het nummer SFA001013062 uit het Spaarnestad Photo archief is een ontdekking voor mij en voegt een nieuwe dimensie toe aan het bestaande beeld van die Cobra presentatie uit 1949.

De tentoonstelling sloeg in als een bom. De pers velde een vernietigend oordeel over de kleurrijke en fantasievolle kunst. Het jaren vijftig publiek was van mening dat hun kinderen beter werk maakten. En een voordracht in het Frans van de Belgische dichter Christian Dotremont mondde uit in een rel waar de politie aan te pas moest komen. Dat waren nog eens tijden in de nu zo keurige museumwereld!

Iets van die tijden herleeft als we naar de foto kijken. Constant is hier 29 jaar oud. De tentoonstelling die zoveel ophef veroorzaakte is ruim twee weken open als hij poseert voor Spaarnestad fotograaf Jan de Jong. Die legt Constant in zaal vijf op de gevoelige plaat vast met op de achtergrond diens eigen werken. De presentatie telde in totaal acht zalen. Zaal vijf was de hoekzaal aan de rechter achterzijde van de nu aanbouw van het Stedelijk Museum. Deze ruimte was ingericht met houten banken.

De foto is genomen op 17 november 1949. De eerste negatieve recensies over het werk van Constant en zijn kunstenaarsvrienden, waaronder Karel Appel, Eugène Brands, Corneille en Anton Rooskens zijn dan al verschenen. 'Geklad, geklets en geklodder' luidde het oordeel. Twee dagen eerder, op 15 november, ziet directeur Willem Sandberg zich na de vele aanvallen genoodzaakt om in de krant De Waarheid, nog eens zijn visie op de rol van een museum voor moderne kunst uiteen te zetten. Dat museum dient zich bezig te houden met 'de kunstproblemen van deze tijd', aldus Sandberg.

Cobra zag verschillende problemen waartegen de leden van de groep zich vol overtuiging verzetten. Het nationalisme, de macht van de bourgeoisie, het academisme in de kunsten, een gebrek aan vrijheid en expressie. Constant wijdde verschillende manifesten en artikelen aan de noodzaak voor een nieuwe, vrije volkskunst.

Op de foto zien we weinig terug van de strijdvaardigheid van Constant. Hij poseert ongemakkelijk voor Jan de Jong. De chemie tussen de fotograaf en zijn onderwerp zal niet geweldig zijn geweest. Het bijschrift spreekt boekdelen. De Jong omschreef achter op de afdruk "'Schilder' Constant tussen zijn werken. V.l.n.r. 1) Vrouw geworden vogel, 2) Vrouw die vogel heeft gewond met een dor blad, 3) Diepe kus, 4) Vrouw die haar huis verlaat voor de maan." Opvallend is dat De Jong het woord 'schilder' tussen aanhalingstekens plaatste. Want kon je zo'n jonge man met van die kinderlijke ogende schilderijen wel een heuse 'schilder' noemen?

In de jaren zeventig deed dr. Willemijn Stokvis op basis van archiefmateriaal onderzoek naar de eerste Cobra groepstentoonstelling. In 2006 vulde de Britse kusthistoricus Peter Shield in het maandblad Jong Holland dit onderzoek aan met nieuwe bronnen, waaronder een schets van de inrichting van de verschillende zalen, gemaakt door een bezoeker. De foto's uit het archief van het Stedelijk Museum vormde een belangrijke bron bij de reconstructie van deze historische tentoonstelling.

De foto uit het Spaarnestad archief is bijzonder omdat deze naar mijn weten weinig is gepubliceerd in de onderzoeken naar de groepstentoonstelling. De foto werpt weliswaar geen nieuw licht op de getoonde werken. Er bestaat immers een bekende foto van deze wand in zaal vijf, met daarop de vier werken van Constant. Maar op deze specifieke foto uit het Spaarnestad archief komen kunstenaar en werk samen.

Het is lastig om in die jonge man met zijn overslag jas de revolutionair Constant te zien die nu tot een van de meest vooruitstrevende kunstenaars van de twintigste eeuw wordt gerekend. Maar voortaan, als ik in gedachten in 1949 door de zalen van het Stedelijk Museum dwaal, dan zie ik hem zitten, daar op die bank onder zijn wonderschone schilderijen.

Katja Weitering

Artistiek directeur Cobra Museum voor Moderne Kunst